

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

JURAJ RATTKAY

(1613.-1666.)

I NJEGOVO DOBA

PROGRAM

KNJIŽICA SAŽETAKA

Zagreb – Veliki Tabor – 27. i 28. listopada 2016.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
JURAJ RATTKAY (1613.-1666.)
I NJEGOVO DOBA

Zagreb – Veliki Tabor – 27. i 28. listopada 2016.

ORGANIZATOR

*Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji*

SUORGANIZATORI

Hrvatski institut za povijest

*Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Odsjek za
povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti*

Muzeji hrvatskoga Zagorja (Dvor Veliki Tabor)

Organizacijski odbor:

izv. prof. dr. sc. Tamara Torković (predsjednica)

*doc. dr. sc. Šime Demo, doc. dr. sc. Branka Grbavac, doc. dr. sc. Ivana
Jukić, dr. sc. Iva Kurelac, doc. dr. sc. Maja Matasović, dr. sc. Ivana Škiljan,
dr. sc. Lucija Krešić (tajnica)*

ISBN 978-953-7823-59-7

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

J U R A J R A T T K A Y

(1613.-1666.)

I N J E G O V O D O B A

P R O G R A M

Zagreb – Veliki Tabor – 27. i 28. listopada 2016.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP JURAJ RATTKAY (1613.-1666.) I NJEGOVO DOBA

U povodu 350. obljetnice smrti hrvatskog povjesničara Jurja Rattkaya Velikotaborskog, Odjel za hrvatski latinitet i Odjel za povijest Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatski institut za povijest, Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Zagrebu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te Muzeji hrvatskoga Zagorja – Dvor Veliki Tabor organiziraju znanstveni skup *Juraj Rattkay (1613.-1666.) i njegovo doba*.

Rattkayevo važno djelo, ali i njegov buran i nadasve zanimljiv život, već su bili predmetom znanstvenoga interesa, a dvadesetak priloga koji će biti prezentirani na ovom skupu donose nove spoznaje i interpretacije ne samo o osobi Jurja Rattkaya iz biografskog, vojnopovijesnog, crkvenopovijesnog, književnoteorijskog, teološkog, latinističkog i drugih kutova gledanja, već se bave i najrazličitijim aspektima njegova životnog konteksta, od općih prilika u onodobnoj Habsburškoj Monarhiji, preko stanja u školstvu, zagrebačkom kaptolu, Vojnoj krajini, Slavoniji i Srijemu, do položaja žena te arhitekturnih, restauratorskih i arheoloških tema. Tako se Juraj Rattkay precizno postavlja u svoje vrijeme i prostor, bez kojih bi slika o njemu ostala nejasna i nepotpuna.

Srdačno Vas pozivamo da prisustvujete skupu i kroz diskusije i razgovore sudjelujete u njegovu radu.

Organizacijski odbor, studeni 2016.

9:00 Otvaranje skupa

9:30 – 10:50 I. sekcija

O Rattkayu i njegovu vremenu (I. dio)

(moderatorica: Tamara Tvrković)

Mijo Korade (HS):

Zavrzlama oko kronologije: biografski podaci o Jurju Rattkayu

Robert Holjevac (HIP):

Unutarnje i vanjske prilike Kraljevstva Hrvatske i Slavonije za vrijeme života Jurja Rattkaya s posebnim osvrtom na prilike u Habsburškoj Monarhiji, Ugarskoj te Osmanskom Carstvu i Bosni

Ivana Jukić (HS):

Biti zagrebački kanonik u 17. stoljeću: primjer Jurja Rattkaya

Zlatko Kudelić (HIP):

Pravoslavni krajišnici Hrvatsko-slavonske vojne krajine i crkvena unija tijekom Rattkayeva života

10:50 – 11:10 Stanka za kavu

11:10 – 12:30 II. sekcija

O Rattkayu i njegovu vremenu (II. dio)

(moderatorica: Branka Grbavac)

Teodora Shek Brnardić (HIP):

Isusovačko školstvo u doba studija Jurja Rattkaya (1632-1639)

Filip Hren (diplomant FFZg):

Juraj Rattkay o/u Tridesetogodišnjem ratu

Dubravka Božić Bogović (FFOs):

Rasprave o patronatskom pravu habsburške vladarske kuće za biskupije u istočnoj Slavoniji i Srijemu u drugoj polovici 17. stoljeća

Sándor Bene (FFZg - Mađarska akademija):

Juraj Rattkay i Nikola Zrinski

12:30 – 13:15 Promocija knjige Juraj Rattkay: Memoria regum et banorum (2. izdanje) i otvorenje prigodne izložbe o obitelji Rattkay

14:45 – 16:05 III. sekcija

Rattkay kao pisac

(*moderatorica: Maja Matasović*)

Alojz Jembrih (HS):

„Kriposti Ferdinanda II.“ (1640.) Jurja Ratkaja

Svorad Zavarsky (Slovenská akadémia vied):

The Seventeenth-Century Image of St Ladislaus and Juraj Rattkay

Lucija Krešić (HS):

Repertorij paratekstova uz Ratkajeva djela

Tamara Tvrtković (HS):

„Copy-paste“ Rattkajeva doba: citiranje i parafraziranje izvora u latinističkoj historiografiji

16:05 – 16:25 Stanka za kavu

16:25 – 17:45 IV. sekcija

Osvrt na teme iz Rattkayeve povjesnice

(moderatorica: *Ivana Jukić*)

Mislav Gregl (doktorand FFZg):

Recepcija Rattkayeve povjesnice u hrvatskoj historiografiji 17. i 18. stoljeća

Ivanka Magić Kanižaj (Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu):

„Komadanje kršćanske vjere“? – vjerska pitanja u Rattkayeovu djelu

Marta Husić (doktorandica HS):

Slika Slavonije u djelu Jurja Rattkaya

Valentina Janković (HKS):

Između mača, pera i križa: identiteti plemstva Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva u ozračju 17. stoljeća kroz život i djelo Jurja Rattkaya

Petak, 28. listopada 2016. – Dvor Veliki Tabor, Desinić

10:00 – 10:30 Pozdravni govor u Velikom Taboru

10:30 – 12:10 V. sekcija

Velikotaborski osvrti na Rattkaya

(moderator: Šime Demo)

Nadica Jagarčec (Muzeji Hrvatskog zagorja – DVT):

Rattkayi - u službi Crkve i donatori crkve

Vlatka Filipčić Maligec (Muzeji Hrvatskog zagorja – DVT):

Položaj žena u ranom novom vijeku

Blanda Matica (Hrvatski restauratorski zavod):

Radovi obnove i prezentacije Dvora Veliki Tabor

Krešimir Regan (LZMK):

Mali Tabor u kontekstu renesansne obrambene arhitekture

Ivana Škiljan (Muzeji Hrvatskog zagorja – DVT):

Arheološka baština Rattkayevih

Zatvaranje skupa

12:15 – 13:30 Stručni razgled Velikog Tabora

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

J U R A J R A T T K A Y

(1613.-1666.)

I N J E G O V O D O B A

*KNJIŽICA
SAŽETAKA*

Zagreb – Veliki Tabor – 27. i 28. listopada 2016.

doc. dr. sc. Sándor Bene

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Katedra za hungarologiju) - Istraživački centar humanističkih znanosti Mađarske akademije, Budimpešta

bene.sandor@btk.mta.hu, sbene@ffzg.hr

JURAJ RATTKAY I NIKOLA ZRINSKI

Nikola Zrinski je, u nekom smislu, „naslijedio“ kanonika-povjesničara od prijašnjeg bana i palatina Ivana Draškovića. I on i njegov brat Petar, često se javljaju u zadnjim poglavljima *Memorije*. Djelo Rattkaya izlazi god. 1652. kod istog tiskara u Beču, gdje je bila objavljena Nikolina zbirka poezije (*Adria tengernek Syreneia*) godinu dana ranije, s ilustracijom istoga majstora na naslovnoj stranici. Njihovi intelektualni i politički odnosi su dosad ipak bili gotovo neistraženo područje. Na temelju novije literature i novootkrivenih izvora, izlaganje će izbliže analizirati razvoj i različite etape njihovih odnosa (počeci banovanja Zrinskoga u *Memoriji*, 1647-49. godine; obiteljski i politički konflikti u hrvatskoj eliti tijekom pedesetih godina; uloga Rattkaya u nastanku i u završnoj izgradnji genealogije Zrinskih) u kontekstu paralela i razlika političkog mišljenja i političkih vizija povjesničara i njegova mecene.

doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Filozofski fakultet u Osijeku - Odsjek za povijest

dbozic@ffos.hr

**RASPRAVE O PATRONATSKOM PRAVU
HABSBURŠKE VLADARSKE KUĆE ZA BISKUPIJE U
ISTOČNOJ SLAVONIJI I SRIJEMU U DRUGOJ
POLOVICI 17. STOLJEĆA**

Rasprava o patronatskom pravu habsburške vladarske kuće za biskupije u istočnoj Slavoniji i Srijemu uglavnom se vodila oko imenovanja biskupa, što je razumljivo obzirom na važnost koju je biskupima pridao Tridentski koncil, kao i zbog stvarnog jačanja njihove uloge što je vezano uz obvezu boravka u biskupiji. Ova je rasprava trajala tijekom cijelog 17. stoljeća, a za poneke se biskupije nastavila i u 18. stoljeću. U vatikanskim je arhivima sačuvano više povijesno-pravnih rasprava na tu temu. Neke su od njih opsežne i dobro pripremljene, potkrijepljene pravim povijesnim arhivskim istraživanjima, a sve s ciljem davanja preciznih odgovora na carske zahtjeve. O problemu imenovanja biskupa raspravljalo se na generalnim i na tjednim sjednicama Kongregacije za širenje vjere, kao one institucije Svete Stolice koja je bila zadužena za područja spomenutih biskupija, ali ga se u većoj ili manjoj mjeri dotiču i drugi dokumenti, pisma, molbe i zahtjevi različitog sadržaja.

Osim Kongregacije za širenje vjere i samog Bečkog dvora, odnosno njegovih najvažnijih institucija, Dvorskog ratnog vijeća i prvenstveno Dvorske komore, u rasplitanje ovog pitanja aktivno su se uključivali bečki nuncij i ugarski primas, kao crkvene osobe koje su već samom svojom službom bile upućene na stalnu i blisku

suradnju s državnim vlastima, a ponekad i pojedini zainteresirani biskupi ili biskupski kandidati. Uporna nastojanja Habsburgovaca da potvrdi prava vladarskog imenovanja biskupa u biskupijama pod osmanskom vlašću, odnosno onima koje su to donedavno bile, odraz je čvrste namjere da se za nositelje biskupske vlasti osiguraju osobe od punog povjerenja, što je općenito bilo u skladu s politikom habsburške vladarske kuće, ali i suvremenim shvaćanjem carskog patronata koji je, među ostalim, i biskupe, na određeni način, shvaćao kao državne činovnike. Ova su nastojanja također predstavljala jedan od vidova legalističkih postupaka usmjerenih na legitimaciju habsburške vlasti na spomenutim područjima.

Vlatka Filipčić Maligec

Muzeji Hrvatskog zagorja, Gornja Stubica

vlatka.maligec@mhz.hr

POLOŽAJ ŽENA U RANOM NOVOM VIJEKU

U radu se govori o položaju žena u društvu i privatnom okruženju u ranom novom vijeku. Položaj žene uvjetovan je vremenom, ali i prostorom – hrvatski krajevi koji potpadaju pod Vojnu krajinu žive u patrijarhalnom, vojno-agrarnom društvu, dok je u dijelu koji nas zanima, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, žena u bitno ravnopravnijem položaju. Položaj žena u društvu uvjetovan je i demografskim kretanjima – kroz ovo razdoblje raste broj žena u odnosu na muškarce, a manjak muške radne snage prebacuje na žene teže poslove i skraćuje im životni vijek.

Problem istraživanja povijesti žena sve do nedavnih razdoblja čini manjak relevantnih povijesnih izvora. Zbirke naših muzeja i

arhivski fondovi svjedoče da su žene bile na marginama društva – one nisu ravnopravan akter izvora. Ipak, podatke ćemo naći i tamo gdje ih u prvi tren ne očekujemo te se slaganjem malih dijelova naziru obrisi ženske strane povijesti.

Položaj plemkinja bio je dvostruko uvjetovan: staležom i spolom. Rani novi vijek vrijeme je kada plemkinje na ovom prostoru dobivaju pristup i višim stupnjevima obrazovanja, pa plemstvo u želji da i brakovima proširi svoje posjede i kroz razvijanje društvenih mreža, utjecaj, želi i za svoje kćeri primjerene škole. Važnost žena u obiteljskoj povijesti pokazuju i primjeri žena iz obitelji Ratkaj, npr. Eufrozina Palfi (1548.-1623.) udana za Jurja I. Ratkaja bila je jedan od prvih donatora za izgradnju crkve sv. Katarine u Zagrebu, a Sofija Ratkaj (17. st.) udajom za Julija Čikulina dovodi ovu obitelj u sjeverozapadnu Hrvatsku.

Mislav Gregl

doktorand Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

mislav.gregl@gmail.com

RECEPCIJA RATTKAYEVE POVJESNICE U HRVATSKOJ HISTORIOGRAFIJI 17. I 18. STOLJEĆA

Rattkayevo najvažnije djelo *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* imalo je odjeka u čitavom nizu latinističkih historiografskih djela do kraja 18. stoljeća kojima je zajednička fokusacija na bansku instituciju. Riječ je o tzv. banologijama (pojam koji je stvorio Vitezović), a autori čija se djela mogu uvrstiti u taj historiografski podžanr, čiji je Rattkay bio rodonačelnik, su Franjo Ladányi (o. 1640.-o.1684., *De gestis banorum*

Regni Sclavoniae), Pavao Ritter Vitezović (1652.-1713., *Banologia sive de banatu Croatiae*), Franjo Zdelar (1685.-1745., *Series banorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae*), Baltazar Adam Krčelić (1715.-1778., *Brevissima vera tamen notitia et cognitio banorum et banalis officii*) i Josip Mikoczi (1734.-1800., *Banorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae ad saeculum XIV usque perducta series*). Svi su se oni u svojim djelima referirali na Rattkaya, neki afirmativno, a neki naglašeno polemizirajući s njim, dok njihova djela reflektiraju evoluciju simbolično-reprezentativnog programa hrvatskog plemstva. U izlaganju ćemo stoga nastojati proanalizirati odnos ovih autora i djela prema Rattkayu, osobito s aspekta društvenih i političkih promjena od vremena nastanka *Spomena* do kraja 18. stoljeća.

dr. sc. Robert Holjevac

Hrvatski institut za povijest, Zagreb
robert.holjevac1@gmail.com

UNUTARNJE I VANJSKE PRILIKE KRALJEVSTVA HRVATSKE I SLAVONIJE ZA VRIJEME ŽIVOTA JURJA RATTKAYA S POSEBNIM OSVRTOM NA PRILIKE U HABSBUŠKOJ MONARHIJI, UGARSKOJ TE OSMANSKOM CARSTVU I BOSNI

U svojem bih referatu želio prikazati opće prilike u Europi da bih zatim svoje kazivanje suzio na okvir Habsburške Monarhije, pripadajuće joj Ugarske te naposljetku i kraljevina Hrvatske i Slavonije u kronološkim okvirima života Jurja Rattkaya. Posebno bih se fokusirao na njegovo djelo: „Spomen na kraljeve i banove kraljevstva Hrvatske i Slavonije“, tj. na njegovo viđenje povijesti s

očišta njegovog staleža i vremena u kojem je Juraj Rattkay djelovao. Kada je pak o Slavoniji riječ, nastojao bih dati pregled njezina stanja pod Osmanlijama. Pritom bih se koristio autorima koji su o toj tematici pisali poput Tadije Smičiklase i suvremenog povjesničara i turkologa prof. dr. Nenada Moaćanina. Dao bih kratak opći pregled političke povijesti i prilika u Osmanskom Carstvu, a u tom kontekstu bih govorio o prilikama u Bosni. Kod tematskog okvira opće povijesti Osmanskog Carstva apostrofirao bih autore poput Josefa Hammera i Josefa Eugena Matuza. Što se pak tiče povijesti Bosne, ovdje bi mi poslužili autori poput Milana Preloga i njegova „Povijest Bosne u doba osmanske vladavine (1463.-1739.)“, (Zagreb, 2009) te osmanski (bosanski) autor Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit i njegova „Povijest Bosne“ (tiskana 1878. godine, a prevedena 1998. godine u Sarajevu. Sve bi to služilo kontekstualizaciji, između ostalog, sudjelovanja Jurja Rattkaya u borbi s Turcima Osmanlijama kod Kladaše.

Filip Hren

*diplomant na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta
u Zagrebu*

filip.hren@gmail.com

JURAJ RATTKAY O/U TRIDESETOGODIŠNJEM RATU

Sudjelovanje hrvatskih vojnih potencijala u Tridesetogodišnjem ratu veoma je slabo istražena tema u okviru hrvatske historiografije. Juraj Rattkay kao suvremenik Tridesetogodišnjeg rata, ali i njegov sudionik, u svome kapitalnom djelu „Spomen na kraljeve i banove Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“ vrijedan je izvor koji

pomaže pri slaganju kompleksnog mozaika sudjelovanja hrvatskih kontingenata u tom velikom europskom sukobu. Iako Rattkayeva banologija neosporno iziskuje kritički osvrt, u njoj iznijete informacije o borbama u Tridesetogodišnjem ratu imaju dvostruko značenje jer s jedne strane ukazuju na odnos Rattkaya prema samom ratu, a s druge strane na strukturu i funkciju jednog dijela hrvatskih postrojbi.

U radu se analizira Rattkayeva reprezentacija Tridesetogodišnjeg rata kao i njegov osobni angažman, a opisane hrvatske postrojbe se na temelju Rattkayevih zapisa analiziraju i kontekstualiziraju u okviru zapadnoeuropske strategije, taktike i tehnike ratovanja koje nastaju uslijed promjena koje donosi „vojna revolucija“.

Marta Husić

doktorandica na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu
mhusic@hrstud.hr

SLIKA SLAVONIJE U DJELU JURJA RATTKAYA

Promatrajući razdoblje u kojem je pisano Rattkayevu najznačajnije djelo *Spomen na kraljeve i banove*, nedvojeno je važno naglasiti problematiku sukoba Hrvatske i Ugarske u kontekstu prisvajanja prava na Slavoniju. Tim više je nužno ponovo interpretirati Rattkayeva nastojanja u definiranju državnopravne pripadnosti Slavonije.

Tradicionalno zvana prostorom između Drave i Save, Slavonija predstavlja djelomičnu nepoznanicu. Svrstavajući Slavoniju unutar devet *regna*, kojima je, prema Rattkayu, geografski definirana velika Ilirija, vidljiva je intencija postavljanja općih povijesnih smjernica.

Značajno je i kako, iako grubi okvir geografskog područja smješta između rijeka Save i Drave, područje Slavonije dijeli čak na devet županija. Premda prilikom navođenja geografskih područja Kraljevstva koristi proširena područja Slavonije, Rattkay ne čini to iz neznanja već potaknut trenutnim političkim okolnostima. Značaj Rattkayevog *Spomena* još je i veći ukoliko se uzme u obzir razdoblje osmanske ugroze, kada granice Hrvatske i Slavonije nisu obranjene, već su i pod utjecajem sukoba Monarhije i staleške zajednice te njezinih političkih htijenja i stvarne mogućnosti djelovanja.

Doprinos Rattkayevog djela značajan je prilikom postavljanja općih povijesnih smjernica koje temelji na povijesnim podatcima i tada suvremenoj literaturi pri čemu Slavoniju smješta u kontekst pripadajuće Kraljevine u skladu s kontinuitetom povijesne pripadnosti. Upravo pitanje državnopravnih odnosa promatrat će se dugi niz godina u hrvatskoj historiografiji kroz zadržavanje prostorne institucionalne zasebnosti kroz naslov *Regnum Croatiae et Dalmatiae*. Upravo iz tog razloga nužna je nova interpretacija Rattkayeva *Spomena* i njegovih zapisa o Slavoniji.

Nadica Jagarčec

Muzeji Hrvatskog zagorja, Gornja Stubica
ravnateljica@mhz.hr

RATTKAYI - U SLUŽBI CRKVE I DONATORI CRKVE

Juraj Rattkay Velikotaborski potječe iz znamenite obitelji koja se kroz tri stoljeća, od početka 16. do kraja 18. stoljeća isticala u gospodarskom i javnom te kulturnom i crkvenom životu Hrvatske.

Pored Velikog i Malog Tabora upravljali su i dvorcima Miljana, Horvatska, kurijom Kraj i brojnim drugim vlastelinstvima.

Isticali su se u borbama protiv Turaka te proširili svoju moć, bogatstvo i posjede pa su 1559. stekli status baruna, a 1687. i grofovski status. Pripadnici obitelji Rattkay često su odlazili u crkvenu službu kao svećenici, isusovci, pavlini. Mnogi članovi obitelji Rattkay, muški i ženski, bili su istaknuti dobrotvori crkve, donatori pri izgradnji i dogradnji različitih sakralnih objekata.

dr. sc. Valentina Janković

Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb

valentina.jankovic@unicath.hr

IZMEĐU MAČA, PERA I KRIŽA: IDENTITETI PLEMSTVA UGARSKO-HRVATSKOGA KRALJEVSTVA U OZRAČJU 17. STOLJEĆA KROZ ŽIVOT I DJELO JURJA RATTKAYA

Izlaganje će se temeljiti na historiografskom djelu Jurja Rattkaya te na podacima iz njegova svestrana životnog puta i djelovanja. U fokusu izlaganja bit će višestruki Rattkayevi „identiteti“ plemića, kanonika, povjesničara, ratnika. Analizirat će se kako su se različiti aspekti spomenutih identiteta odražavali u Rattkayevim tekstovima i oblikovali njegovu misao i modus pisanja, prvenstveno u *Spomenu na kraljeve i banove*, potom kako su se spomenuti identiteti odražavali u Rattkayevim političkim i društvenim stavovima, djelovanju, osjećaju pripadnosti i u kulturi življenja. Promišljat će se, nadalje, o obilježjima i odrazima identiteta plemstva Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva tijekom 17. stoljeća, a koje je moguće

prepoznati i u Rattkayevu djelovanju i pisanoj ostavštini. Kako ih i gdje prepoznamo u djelovanju, osobito krupnoga, plemstva Rattkayeva doba? U konačnici pokušat će se odgovoriti na pitanje može li promišljanje o identitetskim odrednicama ugarsko-hrvatskoga plemstva pa i samog Rattkaya u ozračju 17. stoljeća, doprinijeti percepciji i suvremenome historiografskom diskursu o njegovome djelu i vremenu.

prof. dr. sc. Alojz Jembrih

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

ajembrih@hrstud.hr

KRIPOSTI FERDINANDA II. (1640.) JURJA RATKAJA

U referatu je riječ o Ratkajevom kajkavskom književnom djelu tiskanom u Beču 1640. Autor referata svraća pozornost na latinski predložak iz kojega je Ratkaj spomenuto djelo preveo/preradio, a to je Gulielmo Lamormaini, *Ferdinandi II. Romanorum Imperatoris Virtutes* (Wien 1638). Budući da je djelo pisano, uz kajkavski književni jezik, s ikavskim jezičnim obilježjima, ono se može uvrstiti u zrinsko-frankopanski književno-jezični krug pisaca.

doc. dr. sc. Ivana Jukić

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

ijukic@hrstud.hr

BITI ZAGREBAČKI KANONIK U 17. STOLJEĆU: PRIMJER JURJA RATTKAYA

Društveno-politički život Hrvatskoga Kraljevstva u 17. stoljeću uvjetovala je kraljevinska i monarhijska elita koju je tradicionalna historiografija često definirala imenom i prezimenom nekog velikaša. No, stvarna kraljevinska elita u 17. st. bila je korporativnoga karaktera. Zagrebački kaptol i saborski službenici predstavljali su zajednice-korporacije, čiji su interesi i društveni kapital bili mjesta odluka za sve sudionike društveno-političkoga života Hrvatskoga Kraljevstva u 17. stoljeću.

Što je to značilo za ugled i ambicije zagrebačkih kanonika? Pripadnost Zagrebačkom kaptolu otvarala je vrata utjecaju i moći u kraljevinskoj, ali i u monarhijskoj sredini za pojedince koji zbog različitih životnih okolnosti poput skromnijega podrijetla, brojnosti potomaka plemićke obitelji ili siromaštva nisu bili u prilici ostvariti takve ambicije. Pozornice javnoga političkoga utjecaja bile su Hrvatski i zajednički Ugarski sabor te funkcija zagrebačkoga biskupa kao krajnji cilj političkih ambicija zagrebačkih kanonika. No, unutar i iza ovih pozornica stvarale su se različite interesne mreže kanonika i saborskoga plemstva pa ako u interpretacijama hrvatske prošlosti 17. stoljeća uočimo te društvene mreže, one nam otkrivaju potpuno novu dinamiku društveno-političke svakodnevice Hrvatskoga Kraljevstva.

Ovo izlaganje istaknut će poimanje Kaptola kao zajednice-korporacije koja je predstavljala kraljevinsku i monarhijsku elitu, pripadnost kojoj je nosila svoje prednosti, ali je i zahtijevala poslušnost i disciplinu svojih članova. Na primjeru biografije Jurja

Rattkaya pratit ćemo njegovu karijeru zagrebačkoga kanonika, rekonstruirati Rattkayeve interesne i društveno-političke veze, ali i preispitati moć tih veza, kada je kanonik osobne interese i porive stavio ispred kaptolskih.

prof. dr. sc. Mijo Korade

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

mkorade@hrstud.hr

ZAVRZLAMA OKO KRONOLOGIJE: BIOGRAFSKI PODACI O JURJU RATTKAYU

Skoro 150 godina život i povijesno djelo zagrebačkog kanonika Jurja Rattkaya prisutno je u modernoj hrvatskoj historiografiji. Prve podatke o njegovu životu donio je Ivan Kukuljević Sakcinski, nakon njega Emilij Laszowski, koje je donekle nadopunjavao ili „ispravljao“ Ferdo Šišić. Najviše nedoumica i sumnji bilo je o datumu i mjestu rođenja te o ranim godinama školovanja i studija. Te podatke, osobito Kukuljevićeve, drugi su kasniji autori uglavnom prenosili sve do novijeg doba. Nove podatke na temelju dotad uglavnom nepoznatih izvora o Rattkayu donio sam prigodom objavljivanja njegovog prijevoda hrvatske povijesti. Međutim u tom izdanju, nakon kronologije Rattkayeva života, nisu uvršteni izvori na kojima je ona utemeljena. Tako su kasniji autori najčešće bili zbunjeni i nisu znali kome vjerovati o podacima iz njegova života. U izlaganju želim obrazložiti razlike između starih i novih podataka o njegovu životu te koji su to i kakvi izvori prema kojima je konačno uspostavljena i utvrđena ispravna kronologija života Jurja Rattkaya.

dr. sc. Lucija Krešić

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

lkresic@hrstud.hr

REPERTORIJ PARATEKSTOVA UZ RATKAJEVA DJELA

U izlaganju će biti riječi o paratekstovima ili liminarnim tekstovima koji su objavljeni uz dva Ratkajeva tiskana djela. Prvo je *Memoria regum et banorum Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae* (Beč, 1652, 1772), a drugo *Kriposti Ferdinanda II.* (Beč, 1640). Paratekstovi su od iznimne važnosti za razumijevanje samog djela i okolnosti njegovog nastanka, saznavanje podataka o autorovom društvenom i drugom statusu, obrazovanju i odnosu prema pisanoj riječi; izvor informacija o autorovom privatnom i javnom životu, ondašnjem društvu, moćnicima, mecenama, književnim uzorima, ususima u tiskarstvu i odnosu prema knjizi, itd. U našem slučaju paratekstovi uz Ratkajeva dva djela pisana su latinskim i hrvatskim jezikom, a radi se i o proznim i o pjesničkim ostvarenjima.

dr. sc. Zlatko Kudelić

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

zkudelic@isp.hr

PRAVOSLAVNI KRAJIŠNICI HRVATSKO-SLAVONSKE VOJNE KRAJINE I CRKVENA UNIJA TIJEKOM RATTKAYEVA ŽIVOTA

Za Rattkayeva života dva su problema usporedno dominirala političkim životom Hrvatske: "vlaško pitanje", tj. pokušaj hrvatskog plemstva i zagrebačkih biskupa da obnove svoju vlast nad crkvenim i plemićkim posjedima koji su postali dio Vojne krajine, i sjedinjenje (unija) pravoslavnih krajišnika (Vlaha) Vojne krajine s Katoličkom crkvom. Dok je obnova vlasti plemstva i zagrebačkih biskupa nad posjedima koji su postali dijelom krajiškog prostora bila tema kojom su se bavili i pripadnici plemstva i crkveni predstavnici, unijom pravoslavnih krajišnika su se intenzivnije bavili samo neki istaknutiji predstavnici Katoličke crkve, u ovom slučaju zagrebački biskupi Benedikt Vinković i Petar Petretić, zatim franjevac Rafael Levaković i poneki isusovci. I Juraj Rattkay je kao zagrebački kanonik bio sudionikom ovih rasprava jer je 1641. godine svjedočio razgovoru zagrebačkog biskupa Benedikta Vinkovića i franjevca Rafaela Levakovića s biskupom unijatske Marčanske (Svidničke) biskupije Maksimom Predojevićem u Zagrebu, koji je završio bez konkretnijih rezultata.

Iako u daljnjim događajima oko unije Rattkay nije aktivnije sudjelovao, period njegovog aktivnog života i rada poklapa se s nastojanjima zagrebačkih biskupa Benedikta Vinkovića i Petra Petretića da unijatskim biskupima sa sjedištem u samostanu Sv. Mihaela Arkandela u Marči budu imenovani osvjedočeni katolici, a

ne prema njihovom mišljenju samo prividni katolici, kakvima su smatrali njihove suvremenike, marčanske unijatske biskupe, kojima su predbacivali da nisu bili spremni prihvatiti podvrgavanje krajišnika ni crkvenoj ni svjetovnoj vlasti nego da su poticali krajišnike obiju vjeroispovijesti na nemire. Kratkotrajna Rattkayeva epizoda u zbivanjima glede unije pravoslavnih krajišnika u ovom radu stavljena je u širi kontekst problema unijaćenja tijekom 17. stoljeća, u kojemu su se ispreplitali različiti interesi bečkog Dvora, krajišnika, hrvatskog plemstva, Rimske kurije i zagrebačkih biskupa. Znakovito je da su događaji u godini Rattkayeve smrti, 1666., rezultirali i nekim konkretnim rješenjima glede vlašskog pitanja, crkvene unije i položaja marčanskih unijatskih biskupa na koja su ukazivale i žustre rasprave za njegova života.

Ivanka Magić Kanižaj

Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu

imagic@arhiv.hr

„KOMADANJE KRŠĆANSKE VJERE“? - VJERSKA PITANJA U RATTKAYEVU DJELU

Izazovi 17. stoljeća za Hrvatsko Kraljevstvo nisu bili mali. Proces izgradnje države i discipliniranja društva, koji se u 17. stoljeću intenzivirao u Europi, nije zaobišao ni prostor Hrvatskoga Kraljevstva, a ti su procesi bili uvelike uvjetovani i vjerskim pitanjima. „Muhamedansko praznovjerje“, „heretici protestanti“, ali i problemi u vlastitoj, Zagrebačkoj biskupiji s protestantima, pravoslavicima i grkokatolicima, kao i unutarnji problemi, Rattkaya, dakako, nisu mogli ostaviti ravnodušnim. Kakve je osjećaje u njemu

izazvalo, kako je sam na jednom mjestu napisao, „ovo gnusno komadanje kršćanske vjere na mnoge dijelove“ pokušat ćemo analizirati temeljem njegovih djela *Spomen na kraljeve i banove, Hvalospjev sv. Ladislavu* i govoru održanom na zagrebačkoj sinodi 1642. godine. Je li Rattkayevo protureformacijsko raspoloženje bilo (samo) teološki određeno ili je bilo dijelom šireg nastojanja zaštite kraljevinskih interesa? Kao vjerni sljedbenik biskupa Vinkovića, i Rattkay je branio privilegije Zagrebačke biskupije i kaptola, kojega je i sam bio kanonik, a pritom nije zaboravio posebno naglasiti ni ugrozu dostojanstva svećeništva. Izlaganje će prikazati kako je Zagrebačka biskupija u kontekstu ugroza od Osmanlija i protestantizma poslužila kao okvir za naglašavanje hrvatske proto-nacionalne svijesti i koje joj je zadatke dao Rattkay.

Blanda Matica

Hrvatski restauratorski zavod

bmatica@h-r-z.hr

RADOVI OBNOVE I PREZENTACIJE

Dvor Veliki Tabor u Krapinsko-zagorskoj županiji teritorijalno pripada Općini Desinić, a smješten je u naselju Hum Košnički. Kulturno povijesna cjelina Veliki Tabor smještena je na 330 metara visokom platou, na kojem je burg na istočnoj, gospodarsko stambena zgrada na južnoj i peterokutni bastion na zapadnoj strani. Plato zatvara zid podgrađa s vidljivim ostacima polukružne, južne i kvadratične sjeverne kule, te obrambeni zid od gospodarske zgrade do bastiona.

Početak radova datira s godinom 1986. kad su provedena konzervatorsko restauratorska istraživanja u unutrašnjosti i pročeljima središnje peterokutne kule - palasa i pročeljima zidanih dvorišnih galerija, te je izrađen konzervatorski elaborat i prijedlog prezentacije. Zbog statičke ugroženosti, radovi su usmjereni na konstruktivnu sanaciju zidanih dvorišnih galerija. Provode se od 2000. do 2005. godine, a obuhvatili su: ugradnju novih stupova na mjestima nedostajućih ili oštećenih, na svim etažama, sanaciju vertikalnih i horizontalnih deformacija zidova. Projekt obnove palasa izrađen je 2006. godine, kada započinju i složeni konstruktorski, građevinski i restauratorski radovi u unutrašnjosti i na pročeljima, završeni krajem 2007. godine. Sljedeće, 2008. godine, započinju istraživanja i izrada projektne dokumentacije za sjeverno krilo, kule „D“, „C“, „B“, „A“ i spojno krilo između palasa i sjevernog krila.

Istraživanja su provedena i na pročeljima vanjskog plašta. Slijedi konstruktivna, sanacija ziđa, krovišta, svodova i stropova, završena tijekom 2012. godine. Uređeni su tada i radni prostori za djelatnike MHZ-a na II. katu sjevernog krila. Restauratorski radovi istraživanja, rekonstrukcije i restauracije zidnog oslika na I. katu kule „D“ i sjevernog krila izvođeni su tijekom 2012. i 2013. godine. Nastavak građevinsko-obrtničkih i instalaterskih radova u unutrašnjosti kula, drvenoj dvorišnoj galeriji, spojnomo i sjevernom krilu započeli su početkom 2015. godine, a završit će tehničkim pregledom u studenom ove godine. Time završava složena obnova i rekonstrukcija burga Veliki Tabor.

dr. sc. Krešimir Regan

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

kresimir.regan@gmail.com

MALI TABOR - IDEALNA RENESANSNA UTVRDA

Mali Tabor sagradio je kao renesansni kaštel talijanskog tipa početkom XVI. stoljeća Ivaniš Korvin kao jedno od upravnih sjedišta vrbovečkog ili velikotaborskog vlastelinstva nakon propasti obližnjeg plemićkoga grada Vrbovca polovicom XV. stoljeća, koji je bio sjedište toga posjeda od druge polovice XIII. stoljeća. Osim što je bio jedno od sjedišta vlastelinstva, Mali Tabor istovremeno je bio i dio obrambenoga lanca koji je štitio zapadne granice Hrvatskoga zagorja, odnosno srednjovjekovne Slavonije prema Štajerskoj. Nakon Korvina, Mali Tabor bio je kraće vrijeme u rukama njegove udovice Beatrice Frankapan i Jurja Branderburškog iz kuće Hohenzollern, koji ga je 1524. prodao Rattkayima. Nakon gubitka obrambene uloge Mali Tabor bio je za njihove vladavine tijekom XVIII. stoljeća pregrađen u dvokrilni jednokatni barokni dvorac, kojega je obitelj Kavanagh u XIX. stoljeću pregradila. Od nekadašnjeg kaštela, pretvorenog u barokni dvorac, sačuvale su se tri okrugle obrambene kule te južni i istočni obrambeni zid.

dr. sc. Teodora Shek Brnardić

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

teashek@gmail.com

ISUSOVAČKO ŠKOLSTVO U DOBA STUDIJA JURJA RATTKAYA (1632.-1639.)

Tzv. „isusovačka faza“ (1632.-1639.) Jurja Rattkaya slabo je poznat period njegova života. Ipak, poznato je da je prvo obrazovanje dobio u Zagrebu, da je potom pohađao isusovačku akademiju u Grazu zajedno s Jurjem Habelićem, a poslije je bio pitomac Hrvatskog kolegija u Beču, na čijem je sveučilištu završio teologiju. U ovom radu rekonstruirat će se koncept barokno-eruditskog školovanja koje je primio i koje mu je omogućilo kasnije bavljenje poviješću.

dr. sc. Ivana Škiljan

Muzeji Hrvatskog zagorja, Gornja Stubica

ivanaskiljan@yahoo.com

ARHEOLOŠKA OSTAVŠTINA RATTKAYEVIH

Dvorac Veliki Tabor jedan je od najznačajnijih kasnosrednjovjekovnih lokaliteta na prostoru Hrvatske i neiscrpan izvor informacija o životu njegovih dugogodišnjih vlasnika – obitelji Rattkay. Brojni arheološki zahvati poduzeti na dvorcu u razdoblju od 1995. godine na dalje, otkrili su vrijedne materijalne izvore koji svjedoče o životu

njegovih stanovnika. Otkriveni pokretni arheološki nalazi čine arheološku zbirku Dvora Veliki Tabor i datiraju se u razdoblje od 15. do 20. stoljeća. Brojni predmeti iz vremena kada su dvorcem upravljali Rattkayi ukazuju na gospodarske i trgovačke veze, te standard i ukus njegovih žitelja, o čemu najzornije svjedoče importi luksuznih predmeta, poput posuda od stakla i majolike uvezenih iz Italije. Posebnu skupinu nalaza čine ulomci keramičkih kaljevih peći čije se najbliže analogije pronalaze na građi s celjskog Starog grada, a koje su tijekom 16. i 17. stoljeća zagrijavale prostorije Velikog Tabora. Brojnost otkrivenih ulomaka omogućila je idealnu rekonstrukciju *in situ* triju zasebnih kaljevih peći u prostorijama dvorca, što predstavlja prvi takav pokušaj na arheološkoj građi u Hrvatskoj. Konačno, arheološka i konzervatorsko-restauratorska istraživanja upotpunila su praznine o kojima povijesni izvori šute, pruživši, između ostalog, i sasvim novu sliku o datumu izgradnje najstarijeg dijela ovog spomenika nulte kategorije. Stratigrafijsko-datacijski odnosi, nalazi datirani u razdoblje prije 1500. godine i rezultati apsolutno datacijskih analiza uzoraka svjedoče o dosad nepoznatim građevinskim fazama čitavog velikotaborskog kompleksa, koji uz sam dvorac čine i gospodarske zgrade s vanjskim obrambenim zidom, ulaznom kulom, stražarnicama i bastionom.

izv. prof. dr. sc. Tamara Tvrtković

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

ttvrtkovic@hrstud.hr

„COPY-PASTE“ RATTKAYEVA DOBA: CITIRANJE I PARAFRAZIRANJE IZVORA U LATINISTIČKOJ HISTORIOGRAFIJI

Jedno od bitnih obilježja (hrvatske) latinističke historiografije jest i uporaba izvora. Citirajući i parafrazirajući izvore, historiografi (a među njima i Rattkay) željeli su s jedne strane sebe prikazati vrlo učenicima, a s druge strane pomoću pozivanja na autoritete osigurati određeni legitimitet svojim djelima. Na primjeru djela Jurja Rattkaya *Memoria regum et banorum Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* bit će analizirano koje sve izvore autor koristi i iz kojih razdoblja (antičke, srednjovjekovne i novovjekovne autore), a uporaba izvora će se usporediti sa sličnim djelima koja su prethodila Rattkayu. Također će se analizirati koje metatekstualne oznake naznačuju da je riječ o citatu ili parafrazi. Rattkayevo djelo tiskano je za autorova života, 1652. godine u Beču u tiskari koju je držao Matthaeus Cosmerovius, pa će zanimljivo biti vidjeti i na koji način su grafički u ono doba obilježavali citate. Na kraju će se pokušati zaključiti je li riječ o postupcima koje bismo danas nazvali „copy-paste metodom“ i/ili plagijatom ili se radi o preteči podnožnih bilješki i sustava citiranja.

dr. sc. Svorad Zavorský

*Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied,
Bratislava, Slovačka*

svorad.zavorsky@savba.sk

THE SEVENTEENTH-CENTURY IMAGE OF ST LADISLAUS AND JURAJ RATTKAY

The 1652 edition of Juraj Rattkay's *Memoria Regum et Banorum* includes, as an appendix, a panegyric oration on St Ladislaus which Rattkay, then a student of theology, declaimed on 27 June 1641 at St Stephen's Cathedral in Vienna on the occasion of the annual festivity held by the Hungarian university nation in honour of their patron saint, King Ladislaus. Established in 1414, the *Natio Hungarica* at the University of Vienna comprised a membership of students hailing from a range of different regions—Hungary (including present-day Slovakia), Bohemia, Croatia, Dalmatia, Serbia, Bosnia, Poland, Silesia, Moravia, Transylvania, Valachia, and more. This specific academic community developed and fostered, through speeches delivered every year over the course of several centuries, a specific imagery and ideology constructed around the person of King St Ladislaus. Considering the fact that the seventeenth-century University of Vienna represented a significant intellectual centre for those coming from the Kingdom of Hungary and surrounding regions, we may presume that the political and ideological messages encoded in the annual festive orations on St Ladislaus found an echo in the overall intellectual atmosphere of the respective regions of origin of those associated with the *Natio Hungarica* at Vienna.

My recent analysis of a corpus of the Viennese orations on St Ladislaus dating from 1655 to 1693 revealed that these texts were constructed on the Jesuit political thought of the period and reflected a particular concept of history as ever-recurring archetypal happening. In my paper I will make an attempt to interpret Juraj Rattkay's *Panegyris* in the broader context of the St Ladislaus concept developed at the University of Vienna.

SUDIONICI ZNANSTVENOG SKUPA

Sándor Bene
Dubravka Božić Bogović
Šime Demo
Vlatka Filipčić Maligec
Branka Grbavac
Mislav Gregl
Filip Hren
Robert Holjevac
Marta Husić
Nadica Jagarčec
Valentina Janković
Alojz Jembrih
Ivana Jukić
Mijo Korade
Lucija Krešić
Zlatko Kudelić
Iva Kurelac
Ivanka Magić Kanižaj
Maja Matasović
Blanda Matica
Krešimir Regan
Teodora Shek Brnardić
Ivana Škiljan
Tamara Tvrtković
Svorad Zavorsky

Bilješke:

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
JURAJ RATTKAY (1613.-1666.) I NJEGOVO DOBA

KNJIŽICA SAŽETAKA SA ZNANSTVENOG SKUPA

NAKLADNIK

Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji

ZA NAKLADNIKA

izv. prof. dr. sc. Mario Grčević

UREDNIKA

izv. prof. dr. sc. Tamara Tortković

RAČUNALNA PRIPREMA TEKSTA

Goran Dejanović i Branko Ivanda

TISAK

Tiskara

NAKLADA

xxx primjeraka

ISBN 978-953-7823-59-7